

Мацевко-Бекерська Лідія Василівна,
*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

**ПАРАДИГМАТИКА РАДОСТІ ЯК ДИСКУРС І КОНТЕКСТ:
МЕТОДОЛОГІЯ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ
В КООРДИНАТАХ МЕТАМОДЕРНОСТІ**

Сучасна вітчизняна методика викладання зарубіжної літератури переживає один із найбільш плідних, творчих, емоційно піднесених етапів свого розвитку. Тридцятирічна історія формування новітнього методичного дискурсу виросла в парадигму літературної освіти, що ґрунтується на структурованих наукових засадах, аргументована численними методичними експериментами, підтверджена успішними та ефективними навчально-методичними здобутками. Скажімо, затверджена модельна програма «Школа радості» засвідчує гармонійне поєднання усталених, традиційних підходів до пізнання, осмислення, розуміння літератури із новочасними запитами й потребами як освітнього середовища, зокрема, так і спільноти, суспільства, назагал.

Марія Зубрицька детально описала природу такого соціокультурного феномену, як *homo legens* – людини, котра читає, відзначивши, що «шлях від *homo homini lupus est* (людина людині вовк) до *homo homini deus est* (людина людині бог) пролягає через світ літератури, освіти, культури, а це означає – через світ *homo legens*» [3, с. 14], при цьому акцентуючи, що наше ключове завдання полягає у здатності відповісти на питання: «наскільки ми сьогодні спроможні, як і дві тисячі років тому, формувати не тільки візуальну, але й візійну культуру світосприйняття, як і навчитися мудрості староримського принципу *animo videre* – бачити душею» [3, с. 25]. Сенс ідеї радості в контексті новітньої методики викладання літератури полягає у сформованому вмінні «бачити душею» і визначається як природою феномену – читання, так і специфікою суб'єкта – читача в його досить специфічному статусі – читача метамодерного

світу, що твориться усіма нами в умовах Великої війни за правилами постцифрового світомислення.

Методологічний дискурс ідеї радості ґрунтовно представлений у монографії Роксоляни Кохан (««Як воно: отримати в подарунок увесь світ?» Поетологічне розгадування РАДІСНОЇ головоломки», 2021 р.) [4]. Зокрема, детально вивчені філософські джерела концепту РАДІСТЬ, а також показані особливості розгортання художнього світу в призмі цієї ідеї: від перших спроб зрозуміти і пояснити сутність поняття радості в античній філософії, через вивчення постулатів радості Відродження, бароко, Нового Часу, «радісного контексту» класичного німецького ідеалізму до переломних етапів осмислення радості у ХІХ–ХХ ст. Невичерпність граней радості показана у світі літератури – у прозі Юстейна Гордера, Джонатана Сафрана Фоера, Анни Гавальди. Майже «анатомічний» розгляд концепту радості відкриває великий простір перед тими, хто намагається досягнути сенс цієї категорії і впровадити у методику шкільного курсу літератури.

Нині фіксуємо своєрідне квантове перехрестя в пізнанні радості, на якому важливим є не факт, а його сприймання і розуміння. Від 1975 р., коли світ побачила стаття М. Заварзаде «Факт апокаліпсису і художнє «затемнення» в сучасних наративах американської прози» [8], був позначений рецептивний і оцінний горизонт нового часу, коли «реальність стає більш фантастичною, дикою та неймовірно неймовірною, ніж вигадана вигадка», а через постійні потрясіння та триваючу кризу цінностей останнім часом загальне оточення (людини) перетворилося на розширену «екстремальну ситуацію». Надстрімка динаміка у трансформації суспільства й суспільної свідомості, тотальна цифровізація та формування портрету носія культури постцифрової, постглобалізованої доби потребують деякого впорядкування й систематизації. Тому метамодерна пропозиція М. Заварзаде гармонійно вписується у контекст новітньої методології, де, скажімо, поєднуються «нарративний поворот» М. Крейсвірта у посткласичній наратології Д. Германа, із структуралістським «запамороченням» Ж. Женетта, чие «творче переживання» деталізується у «структурі почуття» Р. Вільямса. Концепція радості в методиці викладання

зарубіжної літератури може вважатися, до певної міри, спробою відповісти Л. Гатчеон, яка розмірковує про долю постмодернізму так: «Просто скажімо: все закінчено» [6]. Викладання літератури не може почекати до того дня, коли методологія метамодернізму буде оформлена й окреслена, адже ці два феномени розгортаються цілком синхронно: творення художнього світу відбувається тут-і-тепер, як і його переживання, сприймання, ставлення до нього. У наявних нотатах, есеях, блогах Тімотеус Вермюлен, Робін ванден Аккер, Люк Тернер, Сет Абрамсон та інші маніфестують ключові засади метамодернізму як принципово іншого настрою новітньої культурної епохи. Погоджуємося із міркуваннями Тауфіка Юсефа [7], який називає метамодернізм «домінуючою культурною логікою сучасної сучасності», котра «намагається перевершити модернізм і постмодернізм, щоб відповідати сучасним культурним режимам», а його основним принципом «є віра, довіра, діалог і щирість», що якраз і може допомогти подолати постмодерністську іронію та відстороненість. В українському літературознавстві на проблематиці метамодернізму зосереджені статті Т. Гребенюк [1], О. Бандровської [2]. Методика викладання літератури, звісно, не може перебувати осторонь від домінантних методологічних напрямків, тим паче, що ідея радості як базова в ухвалених і рекомендованих програмах є безпосереднім втіленням саме метамодерного світопереживання.

Зарубіжна література як один із базових світоглядних навчальних курсів перебуває у методологічному горизонті метамодерності як нового настрою доби, центральною ідеєю якої є пошук гармонії всіх з усіма (як у Фанзі Фрайнахта – людей модерних, постмодерних і метамодерних), що становить провідний емоційний стан-настрій-переживання сучасності. У цьому контексті читання набуває принципово нової якості – попереду традиційних функцій літератури (як-то пізнавальна, навчальна, виховна) опиняються концепти радості, розуміння, переживання, співпричетності, співтворчості. У модельній навчальній програмі вичерпно визначені як стратегія курсу, так і його методичний потенціал [5]. Зокрема, окреслена роль навчального предмету; обґрунтовані його п'ять основних функцій (пізнавально-ціннісна, естетичн,

розвивальна, соціально-адаптаційна, виховна); акцентовано на пріоритетах викладання зарубіжної літератури в основній школі (антропологічний, аксіологічний, українознавчий, полікультурності, етичний); визначені головна мета і завдання вивчення зарубіжної літератури в системі середньої освіти, а також (що має особливе значення), окреслений когнітивний горизонт для вивчення зарубіжної літератури, позаяк конкретно і цілісно описані базові знання в межах предмета.

Отож, розпочинається наступний етап реалізація програми: одночасно твориться методологія зарубіжної літератури й апробовуються доцільні й результативні методичні прийоми. При цьому когнітивний портрет дитини-читача маркується трагедією Великої війни. Настане час і ми знайдемо інші метафори, ми скажемо про героїчний епос визволення України, ми детально опишемо наш шлях до майбутнього без насильства, зла і жорстокості, ми розкажемо про безпрецедентну підтримку нашої боротьби з усього світу, ми знайдемо жанрові визначення для кожної пережитої історії та зробимо її вражаючим нарративом. Маємо велику відповідальність і великий виклик – занурити школярів у радість попри пронизливий гул повітряної тривоги, попри шістнадцять годин на добу без світла і тепла, попри хвиливі переживання страху та відчаю. Водночас маємо велику преференцію, бо говоримо образами, творимо новий світ у свідомості кожної дитини.

Таким чином, методологія зарубіжної літератури відповідає на соціокультурний запит – (с)творити когнітивний портрет, (ви)різьбити ті риси, що утверджуватимуть непересічні і неминаючі цінності. Для роботи з художнім твором потрібні своєчасні та вартісні шляхи до дитини для того, щоб вона була тут-і-тепер щасливою, реалізованою, убезпеченою у вирі тривоги і страхів постглобалізованого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандровська О. Реальність чи вигадка? Поняття «метамодернізм» і «метамодерн» в сучасному культурологічному і літературознавчому дискурсі. *Іноземна філологія*. 2021. Випуск 134. С. 152–164.

2. Гребенюк Т. Свобода в літературі метамодерного світу: український вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2018. Випуск. 78. С. 160–164.
3. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен. Львів. Літопис. 2004. 352 с.
4. Кохан Р. «Як воно: отримати в подарунок увесь світ?» Поетологічне розгадування РАДІСНОЇ головоломки: монографія. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2020. 320 с.
5. Зарубіжна література. Модельна навчальна програма для 5-9 класів закладів середньої освіти з українською мовою навчання. Авторський колектив програми: наукові консультанти: д. філол. н., проф. О. Ніколенко, д. пед. н., проф. О. Ісаєва, д. пед. н., проф. Ж. Клименко, д. філол. н., проф. Л. Мацевко-Бекерська; члени вчительської групи: учителі-методисти зарубіжної літератури Л. Юлдашева (голова), Н. Рудніцька, В. Туряниця, С. Тихоненко, М. Вітко, Т. Джангобекова. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Zar.lit.5-9-kl/Zar.lit.5-9-kl.Nikolenko.ta.in.14.07.pdf>
6. Hutcheon, L. *The Politics of Postmodernism*. New York/London: Routledge. 2002. 232 p.
7. Yousef, T. *Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique*. *International Journal of Language and Literature*. 2017. June 2017. Vol. 5. No. 1. DOI: 10.15640/ijll.v5n1a5
8. Zavarzadeh, M. *The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives*. *Journal of American Studies*. 1975. №9. DOI:10.1017/S002187580001015X